

I CAN'T STOP
WEARING
MASCARA AND
LIPSTICK

Immanuel Kant

Kiwa
Üle mõistuse
(detail installatsioonist)
2010

*Indrek Grigor viib kokku Kiwa kunsti
kantiliku ülevuse kontseptsiooniga*

20. sajandi representatsiooni verifikatsiooni problemaatikat läbivad kolm paradigmat, mida võiks määratleda kui utopistlikku, nihilistlikku ja antihumanistlikku.²

Utopistliku representatsiooni paradigma lähtub kujutisevälise tegelikkuse olemasolust ja ideest, et representatsiooni ja representeeritava vahel valitseb seos. Utopistlikuks muudab selle lähenemise filosoofilises plaanis platonistlik juhtmõte, et tegelikkus, nagu me seda tajume, ei ole puhas tegelikkus, vaid näivus, kuid inimese – või siis kitsamalt kunsti – võimuses on tõe tuvastada ja mööndustega seda ka kujutada.

Nihilistlik paradigma tähistab sisuliselt totalitaarse utopismi kriisi. Kahtluse alla ei satu mitte ainult kujutis, vaid ka tegelikkus, ja sedakaudu tõe ja tähendus kui sellised. Mis annab üldse alust väita, et miski midagi tähistab? Filosoofilises plaanis ei too see aga kaasa mitte tähendusetust, vaid ülitähenduslikkuse. Loobutakse tõest ja referendist, kuid tähendusloomeprotsess – kommunikatsioon kui dehierarhiseeritud tähistajate ringlus – tõuseb üldise huvi keskmesse, ja kuivõrd tähistajad tähistavad vaid teisi tähistajaid, tekib olukord, kus kõik võib tähistada kõike, mis läbi tähendus satub sügavasse kriisi.

Antihumanistlik paradigma otsib eelkirjeldatud olukorras väljapääsu, argumenteerides inimesest sõltumatu tähendusloome võimalikkust. Kui nihilistliku paradigma huvikeskmes oli inimkeel ja selle mehhanismid, siis antihumanistlik lähenemine tähenduslikkusele otsib võimalusi kasutada vormiloomes inimesest sõltumatu, näiteks matemaatilisi või ka müstilisi valemeid, millel on oma formaliseeritud, ent siiski ettearvamatult loogika. Mõne sellise süsteemi kasutamise puhul võib väita, et saadud vorm on inimlikust positsioonist lähtudes täiesti tähendusetu. Filosoofilises plaanis on sellega küll välistatud ülitähenduslikkus, see-eest aga jääb tähendus ikkagi suletuks kitsalt tähistamissüsteemi enese sisse – tähistamisprotsessi väline reaalsus on välistatud.

Need kolm paradigmat ei kulge tingimata kronoloogilises järjestuses, erinevatel aegadel, erinevates distsipliinides, erinevates sümbolsetes ja reaalses kohtades on ühel või teisel neist olnud domineeriv positsioon. Nii näiteks on siinkirjutaja arvates 20. sajandi lõpu, 21. sajandi alguse kunstiteoorias eeskätt arhitektuuri ja disaini kaudu domineerival positsioonil olnud antihumanistlik paradigma. Samas aga on reaalsuse ignoreerimine teoreetilise positsioonina juba mõnda aega kriisis. Viimast tähistab vormi kui probleemi taandumine ja dokumentalismi võidukäik kujutatavas kunstis, see protsess viitab reaalsuse rehabiliteerimisele ja tähendusloomeprotsessi kui probleemi ignoreerimisele. Sellega seoses tekib küsimus, milliseks kujuneb uus paradigma? Ühe võimaliku suuna tähisena selles küsimuses võib näha Kiwa viimastel aastatel³ viljeldud ja ka teoreetiliselt erinevatel konverentsidel⁴ kontseptualiseeritud “nothingoloogiat”.

Funktsionaalne väärinterpretatsioon

Siinkirjutaja põhiline teoreetiline huvi ja sümpaatia on viimastel aastatel keskendunud antihumanistlikule representatsioonikontseptsioonile. Nii olen püüdnud antihumanistlikena määratleda ka Kiwa “nothingoloogilisi” praktikaid.⁵ Lisaks teoreetilistele kinnisideedele on seda aga põhjendanud ka Kiwa enese teoreetiliste seletuste ebamäärasus, mis on tingitud mänglevast retoorikast ja autodidakti ignorantsusest

teda huvitavate küsimuste range teadusliku käsitluse vastu.

Hea näide on seletus installatsiooni “Esineb ansambel Mootortüdrukud” (2006) juurde:

“... installatsioon koosneb väärikalt postamentidele asetatud mustadest kastekannudest, mille seest kostab valget müra (heli, mille sagedusspekter on antud sagedusribas pidev ja ühtlane. valge müra võimsus herts kohta on selles sagedusribas konstantne suurus. valge müra saadakse heli kõigi sageduste kokkukombineerimises. adjektiiv “valge” kasutatakse analoogia valgusele, kus spektritoonide kombinatsioon annab valge valguse. võib spekuloida, et valge müra sisaldab endas kõiki koodi, keeli ja kõneviise). musta ruudu ja duchampi fontääni esteetikale praktilise mõõtmise andmine – kuna valges müras on kõik sagedused, siis selles viibides lõikab ta ära kõik teised sagedused ehk siis viited reaalsusele, väljaspoole. mingil määral toimub siin mäng vastetele alateadvuses. kastekannu vorm on äärmuseni lakooniline, temas on ühendatud kaks universaalset, võib isegi öelda, et algvormi – eend ja süvend, milleni on taandatavad kõik võimalikud vormid või mille modifikatsioonid on kõik võimalikud vormid. kastekann on androgüün, iharingi suletud süsteem ...”⁶

Valge müra kätkeb kõik sagedused, lõigates ära kogu ümbritseva reaalsuse, moodustub iharingi suletud süsteem. Sellest kirjeldusest joonistuv suletud ja eneseküllane iseenele viitav (*self-referential*) süsteem on väga omane antihumanistliku representatsiooni teoreetilisele paradigmat. Lisaks leiab sellest kirjeldusest konkreetseid viiteid nihilistlikule paradigmat vastandumisest. Nimelt viitab “iharingi suletud süsteem” 1960.–1970. aastate psühhoanalüüsi kriitikutele ja uuendajatele, kes üldiselt paigutuvad pigem nihilistlikku paradigmat. Näiteks Gilles Deleuze'i ja Felix Guattari ihamasinate töö ei põhine mitte ühel suletud süsteemil, vaid erinevate masinate toodetud sageduste ristumistel ja katkestustel. Eneseküllase suletud iharingi võimalus nende kontseptis lihtsalt puudub. Kuid näib, et Kiwa seletuse tõlgendamine otsese ja teadliku kriitikana on siiski põhjendamatu. Tegemist on ilmselt pigem prestiižsõnavara taaskasutusel põhineva retoorilise võttega, millele viitasin ülal kui autodidakti ignorantsusele.

Antihumanistliku representatsiooni paradigma kasutamise väärus Kiwa teoste tõlgendamisel paljastub tõlgenduse aluseks seatava küsimuse väärus. Näituse “wildlife documentaries” kesketeks töödeks olid maalid graafiliste kujunditega, mille aluseks olid tekstiredaktorid avatud looduspildid. Autor ise nimetas seda meetodit funktsionaalseks väärinterpretatsiooniks. Tehes Kiwaga Artishok TV jaoks intervjuud (“Kriitik psühhoanalüüsis. Vestlus dr Kiwaga”⁷), seda küll juba Y galerii näitusel “O-protseduurid”, küsis siinkirjutaja Kiwalt, mida tähendab funktsionaalne ja mille või kellega suhtes on tema maalid väärinterpretatsioon. Lähtusin seda küsimust esitades seisukohast, et maalid kujutavad masina tõlgendust loodusest, sisaldades efektina küll äratuntavaid sümboleid, ent olles loodusena vaadeldavad üksnes tekstiredaktori poolt ning jäädes inimese pilgule täiesti tähendusetuks märgirägaks. See oleks antihumanistlikust kontseptsioonist lähtuv tõlgendus, milles teose alusprobleemiks on: kuidas kujutada tähenduslikku, aga inimese seisukohalt tähendusetut? Säärasele retseptioonile näib alust andvat ka Kiwa enese

seletus tööde juurde: “tõlgendades helisid ja pilte tekstina on tulemuseks tekstiräga, omamoodi teine loodus, mis jääb sama mõistetamatuks nagu loodus. nii looduse kui teksti puhul üritame leida sealt meile tuntuud koodide loogikat.”⁶

Selle taustal täiesti ootamatu oli aga Kiwa intervjuus antud seletus: interpretatsiooni funktsionaalsus seisneb asjaolus, et see paljastab tõlkimise problemaatilisuse ja põhjustab sellega fataalse vea; interpretatsiooni väärus aga seisneb selles, et tekst on teadlikult antud lugemiseks lugejale, kes seda lugeda ei suuda. Seega on nii kirjeldatud maalide kui ka kõigi teiste “nothingoloogiaga” seotud teoste eesmärgiks töötada vahendina säärase “nullprotseduuri” läbiviimisel, mille käigus inimene peaks ületama tähenduslikkuse probleemi kui sellise. Tähenduslikel formaaloloogilistel protsessidel on sealjuures väga oluline roll:

“... loogilis-formaalsed operatsioonid, mida rakendades on tulemuseks tühjus. olematuse eelduse uurimine, loomine ja avaldamine läbi mateeria/keele. nulli eeldus ühe olemasolul, eraldiolev olematus jääb kontrollimatuks hüpoteesiks... null on lubatud ainult siis, kui üks ei eemaldu temast turvajana. Jämemateeriat lähtuva spekulatiivse olematusekategoriat instrumentaliseerimine. ilmaoleku ja tühiku tekitamine asjade arvelt, antiproduktioon, lahtiütlev kään.”⁹

Sellest Kiwa selgitusest tuleneb, et tema eesmärgiks ei ole mitte kontseptuaalne, antihumanistlik, sünteetiline tähendussetus, vaid inimliku kogemuse paljastamisega kaasnev võimetuse kogemus.

Das Sublime

Inimese tajuruum kui tekst (“empiirilise maailma läbimine on nagu teksti läbi lugemine”¹⁰) pole Kiwa jaoks niisii ei tähenduse totaliseerija, ei lõputu tähenduslike seoste tootja ega inimesele arusaamatu suletud loogika süsteem, vaid inimesele tema enese tajukogemuse piiratud paljastav

mehhanism. Tähendussetus “nothingoloogias” ei tähista mitte tähendust loovana tuvastatavat antihumanistlikku süsteemi, mille toodetav tähendus ei ole inimesele arusaadav ega kontrollitav, vaid kogemust, mis küünib üle mõistuse – *high on nothing*.¹¹ Klassikalisesest filosoofiast tekib siin paratamatult paralleel Kanti mõistega *das Sublime*, mis tähistab nii tajukateooriate kui ka mõistete jaoks hoomamatut ehk otseses mõttes üle mõistuse olevat.

Puhtteoreetiliselt rehabiliteerib Kiwa kommunikatsiooniprotsessi välise reaalsuse, ei käsitle seda aga mitte kui referentsi, vaid kui tähistamatut ja sedakaudu tähendussetut. Kiwa tekstides viitab sellele olukorrale tekstis olevate tühikute läbimise retoorika:

“... tähistaja ei viita mitte tähistatavale vaid tema antiteesile, tema võimalikule puudumisele või tema läbimisele. keele või võimu ületamine keele enda vahenditega (musta ruudu printimine valgeks leheks...) või situatsioon, kus tähemärgid viitavad tühikutele, tekst ise viitab oma materiaalsusele, et ta on loor, kood, transparentne tekst, mida saab läbida nii lugemissuunas, lineaarselt kui ka ristisuunas.”¹²

Paradigmaatilisesest nihkest võimaldab siinjuures rääkida asjaolu, et 20. sajandi filosoofiat domineerinud representatsiooni verifikatsiooni juurest on toimunud pöördumine tunnetusteooria juurde.

Indrek Grigor on Artishoki kunstiblogi kaasautoreid ja Tartu Ülikooli kunstiajaloo doktorant, töötab Tartu Kunstimaja galeristina.

¹ Võimaliku n-ö tulevase lugeja jaoks olgu selgituseks lisatud, et kuigi siinkirjutaja on teadlik asjaolust, et Kiwa on ka ise äsja jõudnud oma loomingus otsese reflekteerimiseni Kanti “subliimsuse” üle – Tartu Kunstimaja monumentaalgaleriis Kiwa ja Jasper Zoova ühisnäitusel “Stiilne viisnurk” (5.–29.08.2010) oli eksponeeritud pastakamaal “Üle mõistuse”, tekstiga “I CAN’T STOP WEARING MASCARA AND LIPSTICK. Immanuel Kant”, mida Kiwa kommenteeris põgusa viitega Kanti “subliimsusele”. Paraku oli Kiwa ise seda tööd Kunstimaja tuues tegemas viimaseid kiireid ettevalmistusi, labkumaks pikale välisreisile, mille tõttu ei olnud siinkirjutajal paraku võimalik Kiwa enesega tema subliimsuse-käsitlusest lähemalt rääkida. Oluline on veel mainida, et siinkirjutaja idee kasutada Kiwa “nothingoloogia” kontseptiooni tõlgendamise juures Kanti “subliimsuse” kontseptiooni sündis käesoleva aasta aprilli algul, valmistudes esinema Kaire Nurga ja Jevgeni Zolotko korraldatud “Vormi dematerialisatsiooni” konverentsil Tartus (galeriis Noorus, 23.04.2010). Niisiis on viis, kuidas siinses artiklis subliimsuse mõistet Kiwa loomingut kontseptualiseerimisel kasutatakse,

ja see, kuidas Kiwa oma installatsioonis “Üle mõistuse” ja võimalikes edaspidistes töödes Kanti reflekteerib, algimpulsilt teineteisest täiesti sõltumatud.

² Nende kolme iseloomustava termini asemel võiks kasutada – nagu siinkirjutaja teatavate mõõndustega ka teinud on – üldmõisteid modernistlik, postmodernistlik ja neomodernistlik, ent kui võrd modernism ise ja kõik tema eesliitelised vormid on tugevalt ülekoormatud kohati täiesti vastukäivate definitsioonidega ning eeldaks alustuseks iga mõiste määratlemist omaette probleemina, siis on siinkohal modernismi mõistest teadlikult hoidutud.

³ Käesoleval aastal on nii uusi kui vanu Kiwa töid olnud võimalik näha Tallinnas Draakoni galeriis toimunud näitusel “wildlife documentaries” (11.–23.01.2010) ja Tartus Ÿ galeriis näitusel “O-protseduurid” (27.01.–13.02.2010).

⁴ Näiteks konverents “Vormi dematerialisatsioon” 23.04.2010 Tartus galeriis Noorus või XI semiootika kevadkool “Subjekt: Objekt” 15.05.2010 Viljandimaal.

⁵ Vt Indrek Grigori kommentaar chanelidiori artikli “Tähenduse rõbutatud puuduolek” juurde Artishoki blogis <http://artishok.blogspot.com/2010/01/tahenduste-robotatud-puuduolek.html>.

⁶ Kiwa ettekande tekst konverentsil “Vormi dematerialisatsioon” (kirjaviis muutmata). Käikiri autori omanduses.

⁷ Vt <http://artishok.blogspot.com/2010/02/kriitik-psubhoanaluisis-vestlus-dr.html>.

⁸ Kiwa ettekande tekst konverentsil “Vormi dematerialisatsioon” (kirjaviis muutmata). Käikiri autori omanduses.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ “high on nothing” – Kiwa isikunäituse pealkiri Artdepoo galeriis 25.03.–12.04.2008. – Toim.

¹² Kiwa ettekande tekst konverentsil “Vormi dematerialisatsioon” (kirjaviis muutmata). Käikiri autori omanduses.